

2006-2009 DOĞAL GAZ KRİZLERİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN 'GÜVENİLİR GÜZERGAH' TEZİNİN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Şeref ÇETİNKAYA**

Ahmet ÖZTÜRK***

ÖZET

Enerji konusunun son yıllarda uluslararası sistemin önemli bir alanını oluşturması, ülke ekonomilerinin istikrarını etkileyebilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Ekonomide yaşanacak sorunların hem ulusal güvenliğe hem de toplumsal refaha karşı ciddi bir risk taşıdığı gerçektir. Bu özellikleri itibarı ile enerji konusu 2000'li yılların başından itibaren Avrupa Birliği ile Rusya arasında yaşanan gerilimlerin nedenlerinden biri olmuştur. Özellikle Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz temelli krizler, doğrudan Avrupa ülkelerini etkilemiş ve enerji güvenliği konusunu tekrar gündeme getirmiştir. Rusya'nın tedarikçi konumu ile Ukrayna'nın transit ülke pozisyonu Avrupa tarafından sorgulanır hale gelmiştir. Karadeniz'de yaşanan bu gelişmelerden Türkiye'nin etkilenmesi kaçınılmazdır. Türkiye'nin enerji alanındaki dışa bağımlı yapısı, enerji diplomasisini jeopolitik konumuna göre şekillendirmesinde önemli olmaktadır. 2006 ve 2009 yıllarında yaşanan Rusya-Ukrayna doğal gaz krizleri sürecinde Türkiye, enerji diplomasisini Ukrayna'nın enerji güvenliğini yeterince sağlayamadığı ve bu duruma en iyi alternatif olabileceği fikri üzerine inşa etmiştir. Bu çalışma, Türkiye'nin Rusya ile AB arasında yaşanan bu gerilimlerdeki tutumu ile her iki taraf arasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Güvenliği, AB, Ukrayna, Türkiye.

THE EVALUATION OF TURKEY'S 'RELIABLE ROUTE' THESIS IN THE CONTEXT OF ENERGY SECURITY DURING THE 2006-2009 NATURAL GAS CRISIS

ABSTRACT

The fact that energy has been an important area of the international system in recent years is directly related to its ability to affect the stability of the national economies. It is a fact that the problems to be experienced in the economy carry a serious risk to both national security and social welfare. As a result of these characteristics, the energy issue has been one of the reasons of the tensions between the European Union and Russia since the beginning of 2000s. Especially the natural gas-based crises between Russia and Ukraine directly affected the European countries and brought the issue of energy security back to the agenda. These developments in the Black Sea are closely related to Turkey. In the process of Russia-Ukraine natural gas crises in 2006 and 2009, Turkey built energy diplomacy on the fact that Ukraine could not provide enough energy security and that it could be the best alternative to this situation. This study aims how Turkey played a role on these tensions between Russia and the EU.

Keywords: Energy, Energy Security, EU, Ukraine, Turkey.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 20.07.2019; Yayıma Kabul Tarihi: 15.08.2019

* Bu çalışma, “Enerji Arz Güvenliği Üzerinde Rusya-Batı Gerilimi ve Türkiye” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., İstanbul Emniyet Müdürlüğü, İSTANBUL, ORCID: 0000-0002-6446-2322,

E-posta: seref_c@hotmail.com.

*** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,

İSTANBUL, ORCID: 0000-0002-6546-4039, E-posta: aozturk001@yahoo.com.

Giriş

Enerji kaynaklarının dünya üzerindeki dağılımına bakıldığında, en çok talep edilen kaynakların –fosil yakıtların- asimetrik dağılımı ve bu durumun uluslararası sistem üzerinde etkileri olduğu görünmektedir. Enerji rezervlerine sahip ülkeler ile kaynak ihtiyacı olan ülkeler arasında enerji konusunda diplomatik etkileşim söz konusu olmaktadır. Bu etkileşimin sonucunda enerjinin fiyatı, taşınması, talep miktarı gibi alt konular ortaya çıkmaktadır. Bu alt konular enerji güvenliği kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Dağdemir 2007: 257).

Enerji güvenliği daha çok enerjinin dışarıdan temin edilmesi noktasında gündeme gelmektedir. Bunun en önemli nedeni dış kaynaklı arz üzerindeki kontrolün yeterli seviyede olmamasıdır. Dolayısıyla enerji konusunda dışa bağımlı ülkeler açısından enerji güvenliği hayati bir konu olmaktadır (Stern 2012: 18). Enerji güvenliği ülkelerin ekonomik dengelerini doğrudan etkilemekte, devlet üzerinde ödemeler dengesi ve ekonomik istikrar konularında ciddi baskılar yaratmaktadır (Correlje vd. 2006: 532). Bu nedenle enerji güvenliği konusu önem arz etmektedir.

Enerji güvenliği kavramının kapsamı oldukça geniştir. Şöyle ki; bu kavram ile ilgili değerlendirme yapıldığında, yatırım eksenli problemlerden enerji dağıtımının sağlandığı altyapı tesislerine karşı yapılabilecek sabotajlara, doğal afetler sebebiyle meydana gelebilecek olumsuz durumlardan ambargolara, grevlerden lokavtlara, iç savaştan işgale kadar birçok olasılık göz önüne alınması doğru olacaktır (Pamir 2007: 14). Enerji güvenliği kavramı, hem mevcut enerji kaynaklarına ulaşım sorununu hem de talep artışına bağlı olarak ortaya çıkabilecek sıkıntıları kapsamaktadır (Çalışkan 2009: 306). Bu çok boyutlu yapısı ile enerji güvenliği her ülke için olduğu kadar Türkiye için de oldukça önemli bir konudur.

Türkiye'nin enerji güvenliğinin sağlanması, dışa bağımlı yapısı nedeniyle oldukça karmaşık ve zor bir sürece işaret etmektedir. Üstelik Türkiye'nin enerji güvenliğinin sağlanması dolaylı olsa da AB'nin enerji güvenliği ile de ilişkilidir. AB'nin enerji ihtiyacını sürekli ve istenilen şartlarda sağlayabilmesi noktasında Türkiye'nin Doğu ile Batı dünyasını birbirine bağlayıcı konumu öne çıkmaktadır. Rusya ile AB arasında enerji güvenliğinin tesisinde rol alacak bir Türkiye, bu durumun sağlayacağı fiyat, lojistik gibi konularda belirli önceliklere sahip olabilecek ve enerji güvenliğine katkı sağlayabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, enerji konusunda Rusya ile AB ülkeleri arasında transit ülke konumundaki Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan doğal gaz kaynaklı gerilimlerde Türkiye'nin enerji diplomasisinin ne yöne evrildiğini ve rolünü belirlemeye çalışmaktır. Bu amaç kapsamında Rusya ile AB arasındaki enerji ticaretinde temel enerji kaynağı olan doğal gaz ele alınacaktır.

Literatür ve Yöntem

Bakır (2016), dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olan Avrupa Birliği'nin neden enerji arz güvenliği sorunu yaşadığını, hangi faktörlerin arz güvenliği riskini artırdığını ve arz güvenliğinin sağlanmasında Türkiye'nin oynayabileceği rolü ve önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Saltık (2015) ise günümüz piyasalarında artan enerji ihtiyacının tedariki ve bu süreçte kullanılan enerji kaynaklarının ekonomik ve çevresel boyutlarını ayrıntılarıyla incelemiştir. Başkan (2008)'in yapmış olduğu çalışmaya göre; Avrupa Birliği'nin ithal enerjiye olan bağımlılığının giderek artması, Birliğin enerji güvenliğini tehdit eden unsurların başında gelmektedir. 2006 yılında yaşanan Rusya-Ukrayna enerji krizi, enerji arz güvenliği konusunu AB'nin gündemine getirmekle kalmamış, aynı

zamanda Rusya'nın AB için güvenilir bir enerji kaynağı olup olmadığına ilişkin soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Bu sorundan hareketle, AB, enerji politikasının çeşitlendirme stratejisi doğrultusunda çeşitli mekanizmalar oluşturmuştur. Fakat üye devletlerin enerji güvenliklerinin tehlikede olması, bu devletlerin ulusal enerji stratejileri izlemelerine sebep olmuş ve dolayısıyla AB'nin Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmayı amaçlayan çabalarına da gölge düşürmüştür. Sonuç olarak, AB'nin enerji güvenliği politikasında belirleyici unsuru, uluslar üstü girişimler yerine üye devletlerin ulusal çıkarları oluşturmuştur. Ayanlar (2014), AB açısından enerji arz güvenliği bağlamında Türkiye'nin rolünü ve AB'ye üyelik sürecine etkisini analiz etmiştir. Bu bağlamda deneysel yöntem kullanılarak istatistiki verilerden yararlanılmıştır. AB'nin kendi enerji arzını sağlama konusunda ciddi sorunlarla karşılaştığı, siyasal olarak istikrarsız bölgelere yüksek derecede bağımlı olduğu gözlemlenmiştir. Dağcı ve Çaman (2013), yaptıkları çalışmada; enerji arz güvenliğini ülkeler açısından ulusal çıkar meselesi olarak ele almışlardır. Askeri ve ekonomik açıdan gelişmiş ancak enerji açısından kendine yetemeyen ülkeler için bu durumun daha da kritik seviyede önem arz ettiğini iddia etmişlerdir. Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliğinin sağlanması konusunda dış politika oluşturma gayretinde olduğunu belirtmişlerdir. Cherp ve Jewell (2014), enerji güvenliğinin dört unsurunun (uygunluk, erişilebilirlik, satın alabilirlik ve kabul edilebilirlik) ve ilintili yaklaşımların güvenlikle ilgili soruları ele almaktan uzak olduğunu ifade etmişlerdir. Umbach (2010), enerji güvenliğinin küresel ve jeopolitik boyutlarını inceleyerek bu boyutların gelecekte AB'yi nasıl etkileyeceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Rusya'nın enerji kaynaklarını ve tekel pozisyonunu siyasi kazanç elde etmek için kullanması durumunda AB'nin kendi kendine yetebilmesinin önemini vurgulamıştır. Mohapatra (2013) Rusya'nın elindeki bu enerji gücünü 'short-term weapon (kısa vadeli silah)' olarak ifade etmiştir. Smith (2008), Rusya ile AB arasındaki enerji ticaretine ve bu ticaret sırasında enerji güvenliği konusunda Ukrayna'nın önemine değinmiştir.

Bu çalışmada ise önceki çalışmalardan farklı olarak, Türkiye'nin Rusya-Ukrayna doğal gaz krizlerinde enerji diplomasisini, 'güvenilir güzergâh' olduğu tezi üzerine kurguladığı fikri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu amaca yönelik olarak genel tarama modeli kullanılacaktır. Yine bahse konu dönemi incelemek için kesitsel araştırma yaklaşımına yer verilmek suretiyle taraflar arasındaki ilişkiler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Enerji Güvenliği ve AB-Rusya İlişkilerinin Enerji Boyutu

Enerji Güvenliği: Kavram ve Kapsam

Enerji güvenliği konusunun geçmişi her ne kadar 100 yıl kadar geriye götürülebilecekse de (Energy Charter Secretariat 2015: 6) gündeme tam anlamıyla gelmesi Soğuk Savaş sonrası döneme karşılık gelmektedir. Enerji güvenliği, yeni bir güvenlik alanı olarak kabul edilmeye başlamış, uluslararası alanda yaşanan değişime paralel olarak enerji sektöründe yaşanan ve sektörü yapısal boyutta etkileyen değişimlerin de katkısıyla ülkeler için dış politika kararlarının alınması sürecinde etkin ve önemli bir nokta olarak kabul görmeye başlamıştır (Şöhret 2015: 1).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ve Japonya için petrol rezervlerini kontrol edebilmek Sovyetler karşısında belirledikleri en önemli amaçlardan biri olmuştur (Yergin 1991: 296-300). 1970'li yıllar ise enerji konusunda en güvensiz dönem olarak değerlendirilmekte ve bunun sebebi olarak da bu yıllarda yaşanan ve büyük bir coğrafyayı etkileyen petrol krizleri gösterilmektedir (Yergin 1991: 566). Bu kriz dönemlerinin de etkisiyle enerji literatürüne kazandırılan enerji arz güvenliği kavramının günümüzdeki

çıkış noktası olarak ise 2001 yılında Avrupa Birliği'nin ilgili komisyonu tarafından 'Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru' isimle hazırlanmış çalışma gösterilmektedir. Bu çalışmaya göre enerji arz güvenliği, tüm toplumun iyi olması, ekonomik alanda istikrarın sağlanabilmesi adına devam eden kalkınma hedefleri doğrultusunda tüm son kullanıcılar için fiyat değişikliklerine bağlı kalmadan enerji pazarına aralıksız olarak fiziki erişim sağlayabilmek şeklinde tanımlanmıştır (Taştan, 2013). Kısaca enerji arz güvenliği, ekonominin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin aksamadan tedarik edilebilmesidir (Karagöl vd. 2014: 12).

Enerji güvenliği, günümüzde uluslararası sistemin en kırılgan noktalarından biri haline gelmiştir. Bu noktada, dünya enerji sektöründe devletler, enerji fazlasına sahip olanlar ve enerjide açık verenler olmak üzere iki başlıkta kategorize edilmektedir. Önceleri devletlerin küresel güç hiyerarşisindeki yeri, sahip oldukları askeri güç unsurları ile ölçülürken, günümüzün dünya düzeninde devletlerin hiyerarşisi, sahip oldukları fosil yakıtların miktarı ya da enerji zengini ülkelerin fosil yakıt kaynakları üzerinde kendi çıkarlarını korumak için hâkimiyet kurabilmeleri ile ölçülmektedir. Bu kapsamda, kaynak zengini devletler ile kaynaklardan nispeten daha yoksun devletler arasında kurulan ilişkiler, her iki tarafın da çıkarlarının korunması açısından önem taşımaktadır (Klare 2008: 14).

Enerjide dışa bağımlılıkları fazla olan ülkeler doğal olarak enerji ithalatına yüksek miktarlarda bütçe ayırmak durumundadırlar. Bu da ülke ekonomileri üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu durum, enerjide dışa bağımlılığın yarattığı negatif dışsallık olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifade ile ithalatçı ülkenin enerjisi almak için katlandığı maliyet ve refah kaybı, enerjiden elde edeceği refah artışından fazla olmaktadır (Dağdemir 2007: 252).

Enerji arz güvenliği konusu, uluslararası boyutta kazandığı önemine binaen giderek üzerinde daha çok tartışılan bir alan haline gelmiştir. Enerji bu anlamda değerlendirildiğinde devletlerin hem ticari hem de güvenlik sorunları ile ilgili olarak enerji diplomasilerini etkin şekilde kullanmaları gerekliliği de kaçınılmaz olmuştur. Enerji arz eden ülkeler ile bu enerjisi talep edenler arasındaki ilişkiler başka diplomatik alanların da bundan etkilenerek rekabetin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu rekabetin en somut örneklerinden biri de AB ile Rusya arasında yaşanmaktadır.

AB-Rusya İlişkilerinin Enerji Boyutu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun temelini oluşturduğu Avrupa Birliği'nin oluşumunda enerji faktörü önemli bir rol oynamıştır. Son dönemde yaşanan gelişmeler (Rusya'nın Avrupa'yı etkileyen gaz kesintileri, iklim değişikliği ile mücadele gibi) Avrupa'nın ortak bir enerji politikası geliştirmesini gerekli kılmıştır. Genişleyen AB'nin enerji konusunda da yeni politikalar üretmesi gündeme gelmiştir. Bunların en önemlileri; enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yerli üretimin artırılması ve tüketimin optimize edilmesidir (Dixigroup 2016: 9). AB'nin enerji alanında özellikle de doğal gaz konusunda en önemli tedarikçisi olan Rusya ile ilişkileri bu anlamda öne çıkmaktadır.

AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin başlangıcı, 1994 yılında taraflar arasında imzalanan 'Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması'na dayanmaktadır (Bildt 2015: 1). Bu iş birliği çerçevesinde ekonomi, çevre, güvenlik, adalet ve eğitim gibi alanlarda ortak politikalar üretmek konusunda karşılıklı anlaşma sağlanmıştır (Kaleağası, 2017). Bu ortak çalışma alanlarına 2003 yılında taraflar arasında gerçekleşen zirve sonrasında uzay araştırmaları, kültürel konular gibi yeni alanların eklenmesi ve iş birliğinin artırılması şeklinde kararlar alınmıştır. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması, jeopolitik konumu,

enerji rezervleri gibi etkenler Rusya'yı AB ile iyi ilişkiler kurmaya ve iş birliği yapmaya iten sebepler arasında bulunmaktadır (Semercioğlu 2016: 192).

AB ile Rusya arasındaki ilişkilere yön veren en önemli alanlardan biri enerji konusudur. Özellikle AB'nin enerji talebini karşıladığı coğrafyalara bakıldığında Rusya gerçekten oldukça önemli bir tedarikçi olarak karşımıza çıkmaktadır. AB ülkeleri ihtiyaçları olan enerjinin yaklaşık üçte birini Rusya'dan karşılamaktadır. Enerji kaynağı açısından AB'nin talebine cevap veren coğrafyaların başında gelen Avrasya Bölgesi'nde meydana gelebilecek istikrarın bozulmasına yönelik olaylar Avrupa ülkelerinin yakından ilgilendiği konular arasına girmiştir. Avrupa ülkeleri olası enerji güvenliği sorunlarına hazırlı olmak için bölgeye duyarlı olmak durumundadır. Buna karşın Rusya'nın, teknolojik açıdan ve/veya nakil hatlarının Avrupa pazarına ulaşımında yok denecek kadar az sayıda sorun yaşamasının avantajıyla çevresindeki diğer enerji ihracatçısı ülkelere nazaran Avrupa pazarındaki payı da oldukça fazla olmaktadır (Alkan 2015: 221-222).

Enerji konusu Rusya ekonomisinin en önemli kalemlerinden birisidir. Özellikle Putin iktidara geldikten sonra izlediği politikalar sonrası oluşturduğu devlet kapitalizmi (Bremmer 2009: 44), enerji alanında da kendini göstermiştir. Rusya'nın enerji alanında liberalleşmeye karşı tutum izlemesi sonucunda özel şirketlerin bu alandaki üretim payları 2007'de % 6 ya kadar gerilemiştir. Buna karşılık devlet şirketi Gazprom'un payı da 2006 yılında % 85 civarında seyretmiştir (Zhussipbek 2011: 58).

Rusya'nın diğer ülkeler ile ilişkilerinde genellikle enerji ve jeopolitik konularında işbirliğine yönelik girişimleri ön planda tuttuğu söylenebilir (Larsson, 2007). Her iki alanda da baskın güce sahip Rusya, müttefiklerine kazandıran, rakiplerini cezalandıran bir konuma yerleşmeye çalışmakta ve bu imajı korumaya çalışmaktadır (Proedrou 2018: 77). Rusya'nın Avrupa ülkeleri ile ilişkilerinde de zaman zaman bu ölçüde davrandığı düşünülebilir.

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan süreç Avrupa'ya, ekonomik bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için önemli fırsatlar sunmuştur. Doğu ve Batı'nın yakınlaşmasında en önemli faktörlerden biri olarak enerji sektörü, ülkelerin karşılıklı menfaatleri aralarında uzlaşma ve iş birliğinin doğmasına sebep olmuştur. Enerji konusunda dışa bağımlı olan Batı Avrupa ülkelerinin menfaatleri, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden güvenli petrol ve doğal gaz teminini sağlarken Orta Doğu hidrokarbon kaynaklarına olan bağımlılığın düşük seviyelere inmesinde birleşirken, Rusya ve SSCB sonrasında ortaya çıkan ülkelerin menfaatleri de batılı büyük şirketlerin sağlayacağı daha fazla enerji üretme imkânı sağlayacak yatırımlarına duyulan ihtiyaç konusunda birleşmekteydi. Menfaatlerin uyuşması 1991 Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu'nun oluşmasına sebep olmuştur. Bu deklarasyonda enerji konusunda iş birliği yapılırken serbest piyasa kurallarının, şeffaflığın ve rekabetçi temellerin ön planda olması vurgulanmıştır (Demir, 2017).

2000 yılında AB ve Rusya Federasyonu enerji sektöründe iş birliğinin geliştirilmesi doğrultusunda Ekim ayında gerçekleştirilen AB-Rusya zirvesinde, iki taraf arasında enerji konusunda diyalog oluşturulması kararlaştırılmıştır. Oluşturulan enerji diyalogu bir yıl sonra taraflar arasında hedefler ve yükümlülüklerin belirlenmesiyle birlikte onaylanmıştır. Enerji diyalogunu oluşturan beş temel konu aşağıda sıralanmaktadır (Romanova 2008a: 220):

- Enerjinin daha verimli şekilde elde edilmesi ve iletilmesi,
- Enerji arzının ve enerji piyasalarının güvenliği,
- Teknoloji, hukuk ve yatırım alanlarındaki gelişmeler ve çerçevelerin belirlenmesi,

- Nakil hatlarının altyapısı ve güvenliği,
- Kyoto Protokolü ve pan-Avrupa enerji piyasasının kurulmasıdır.

Enerji diyalogunun temel gerekçesini oluşturan en önemli unsur, her iki taraf arasında bazı durumlarda teknik, bazı durumlarda siyasallaşmış sorunlara çözüm bulmak olmuştur. Enerji diyalogunu oluşturan yapısal, teknik ve siyasi temeller AB-Rusya ilişkilerinin doğasını ortaya koymaktadır (Romanova 2008b: 65). Enerji diyalogunun geri planını fikri çıkarların gözetilmesi oluşturmaktadır. Kısaca, bu diyalog vasıtası ile Rusya'nın AB yatırımlarına erişimi, Avrupa'nın ise Rus enerji kaynaklarına güvenli erişimi amaçlanmıştır (Grant vd. 2011: 1).

AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin geliştirilmeye çalışılması iki taraf arasında bazı dönemlerde ilişkilerin gerilmesine engel olamamıştır. Bu gerilimler özellikle Rusya ile AB arasında sıkışıp kalan Ukrayna üzerinden tezahür etmiştir.

AB-Rusya Arasında Sıkışan Ukrayna ve Bu Bağlamda Türkiye'nin Enerji Diplomasisi

Enerjide Transit Bir Ülke: Ukrayna

Ukrayna, 603.628 km²'lik yüzölçümü ve 45,6 milyonluk nüfusu (Esen 2011: 2) ile Rusya ile Avrupa arasında hem coğrafi hem de tarihi bir köprü konumundadır. SSCB'nin dağılmasını takip eden süreçte 24 Ağustos 1991 tarihinde Ukrayna Parlamentosu'nda bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, ekonomik ve siyasal alanda hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Fakat bu dönüşüm diğer eski Sovyet cumhuriyetlerine nazaran çok daha zor olmuş ve uzun sürmüştür. Bu durumun en önemli nedeni olarak Ukrayna'nın Sovyet sistemi içerisindeki etkin ve ayrıcalıklı konumunu gösterebiliriz. Ukrayna Komünist Partisi'nin ikinci Genel Sekreterliği görevini yapmış Nikita Kruşçev'in daha sonraki süreçte SSCB Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne yükselebileceği olması, Sovyetlerin dört temel askeri deniz üssünden biri olan Sivastopol Limanı'na sahip olması ve yine Sovyet nükleer silahlarının bir kısmının Ukrayna'da bulunması gibi sebepler bu ayrıcalıklı konumun nedenleri arasında sayılabilir (Bilener 2007: 116-118).

Ukrayna, Rusya ile ilişkilerinin yanında Avrupa ile de ilişkilerini geliştirmeye ve Batı ile uyumlu politikalar üretmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Ukrayna ile Avrupa Birliği arasındaki ilk resmi anlaşma Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması'dır. Bu anlaşma 1994 yılında imzalanmış, Mart 1998'de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma daha çok ekonomik anlamda ilişkileri geliştirmeye yönelik gibi görünse de anlaşma her iki tarafı siyasi ve yönetim alanlarında da yakınlaştırmıştır. Anlaşma Ukrayna'nın yerel yasama faaliyetleri ile ilgili hükümler de içermektedir (Dimitrova vd. 2009: 858). Bu haliyle iyi yönde gelişmeye başlayan ilişkiler, 2002 yılında Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma'nın, AB'ne üye olmak istediklerini ve bunun için gerekli hukuki çalışmalarını yapacaklarını ilan edecek seviyeye ulaşmıştır. Genişlemeye devam eden Avrupa Birliği yeni ülkelerin Birliğe katılımıyla Ukrayna ile komşu durumuna gelmiş ve ticari ilişkilerini daha da geliştirmişlerdir (Bilener 2007: 130).

Avrupa ile Ukrayna ilişkilerinin bu noktada olması, gerek kendi ulusal sınırları içerisinde gerek de sınırları dışında nüfuz sahibi olduğu coğrafyalarda yönlendirme politikası izleyen Rusya'nın dikkatinden kaçmamıştır. Özellikle de Ukrayna'da Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde meydana gelen, 2004 yılı Kasım ayı sonunda başlayarak 2005 yılı Ocak ayına kadar süren olayların bir başka adıyla 'Turuncu Devrim'in sonucunda Cumhurbaşkanı seçilen Viktor Yuşçenko, Batı yanlısı politikalara yönelmiştir. Bu durum 2010 yılında yapılan seçimleri kazanan Viktor Yanukoviç dönemine kadar

devam etmiştir. Yanukoviç'in başa gelmesiyle birlikte Rusya yanlısı politikalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Rusya'nın bu dönemde Ukrayna üzerindeki etkisi iyice artmış ve Kırım askeri üssündeki Rus varlığının süresi 25 yıl daha uzatılmıştır. Yine aynı dönemde Ukrayna ile Rusya arasında serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır (Romanova 2008a: 222).

Ukrayna, bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Avrupa ile Rusya arasında ikilem yaşamıştır. Bir taraftan geleceğini Batı dünyası ile ortaklık ve iş birliği temelinde şekillendirmek isteyen Ukrayna, diğer taraftan ortak tarihi geçmişe sahip olduğu, ekonomik, politik ve kültürel iş birliği içerisinde bulunduğu Rusya ile de ilişkilerini iyi tutmak istemektedir (Sandıklı vd. 2015: 16). Ukrayna'nın coğrafi konumu her iki tarafın da bu ülke üzerinde stratejiler ve politikalar oluşturmaya neden olmaktadır.

Ukrayna'nın coğrafi konumunun Batı ile Rusya açısından önemli oluşu şu sebeplere dayanmaktadır: AB açısından Ukrayna'nın önemi özellikle enerji nakil hatları üzerinde oluşundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca Ukrayna'nın AB üyeliği perspektifini de eklediğimizde ilişkilerin daha da sıkılaştığı söylenebilir (Erbil 2010: 132). Rusya da tarihsel bağları, ülkede yaşayan nüfusun önemli bir kısmının Ruslardan oluşması ve Ukrayna'nın Batı'ya açılan kapı olması gibi nedenlerle Ukrayna'ya oldukça fazla önem vermektedir. Rusya'nın, Batı'ya açılan kapısının anahtarlarını başkasıyla paylaşmaya bu anlamda tahammülü yoktur. Bu anlamda Rusya ile Ukrayna arasında 2006 ve 2009 yıllarında yaşanan ve her iki ülke sınırlarının çok daha ötesinde bulunan coğrafyaları da etkileyen doğal gaz krizlerine bakıldığında enerji güvenliğinin ne kadar önemli bir konu haline geldiği daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca Türkiye'nin enerji diplomasisinin bu kriz dönemlerindeki tavrı ve konumu da ifade edilmeye çalışılacaktır.

Rusya-Ukrayna Arasında Yaşanan Doğal Gaz Krizleri ve Bu Süreçte Türkiye'nin Enerji Diplomasisi

Rusya Federasyonu ve Ukrayna ortak bir tarihi geçmişi paylaşan iki ülkedir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde bu ortaklık en üst seviyede olmuştur. Bu uzun süreli ortak birliktelik her iki tarafın özellikle etnik kökenleri konusunda yaşadıkları anlaşmazlıkları çözmeleri için yeterli olamamıştır. Ukrayna milliyetçileri ile Rus milliyetçileri arasında etnik kökenlerine yönelik farklı iddialar bulunsa da genel kabul gören anlayışa göre, iki tarafın da birbirine yakın etnik kökene sahip oldukları kabul edilmekte hatta Ukraynalılar küçük Ruslar olarak adlandırılmaktadırlar (Bingöl 2014: 18).

Tarihsel birlikteliklerine rağmen iki ülke arasında çeşitli zaman dilimlerinde gerginlikler yaşanmıştır. Fakat bu gerginlikler arasında 'Turuncu Devrim' ayrı bir yere sahiptir (Bozkurt 2006:126). Turuncu Devrim'in, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki nüfuzunun azalmasının başlangıç noktası olduğu ifade edilebilir. 2005 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Batı yanlısı olduğu bilinen Viktor Yuşçenko'nun kazanması bu durumun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaşananlar nedeniyle Ukrayna üzerinde etkisinin azalmasına Rusya'nın tepkisi de sert olmuştur. Rusya, 2006 yılının başında yaşanacak olan doğal gaz krizine giden sürecin düğmesine basarak karşılık vermiştir. Bu bağlamda Rusya kendini savunmak için enerji kaynaklarını cezalandırıcı bir güç olarak kullanmıştır diyebiliriz (Erkan 2014: 98). Rusya ile Ukrayna arasında iki transit doğal gaz boru hattı bulunmaktadır. Bu hatlardan bir tanesi Orta ve Batı Avrupa'ya, diğeri ise Balkanlara ve Türkiye'ye doğal gaz taşımaktadır (Aydilek, 2006). 2006 krizinde Orta ve Batı Avrupa'ya giden hattaki gaz kesilmiştir ve bu kesintiden ilk etkilenen ülke Macaristan olmuştur. Daha sonra Polonya ve Avusturya da bu kesintiden nasibini almıştır.

2006'da yaşanan doğal gaz krizinde Batı ülkeleri Rusya'nın suçlu olduğu tezine destek vermiştir. Hatta bu teze Uluslararası Enerji Ajansı da dâhil olmuştur. Buna karşılık Rusya suçlunun, Avrupa'ya giden hattın doğal gaz çaldığını iddia ettiği Ukrayna olduğunu belirtmiştir. Rusya ile Ukrayna arasında 2006 yılının başında yaşanan bu krizin çözümü ulaştırılması amacıyla devreye Batılı büyük devletler girmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Rusya ile Ukrayna uzlaşmaya varmışlardır. Rusya'nın Gazprom şirketi ile Ukrayna'nın gaz dağıtım şirketi Naftogaz arasında 5 yıllık bir anlaşma imzalanmıştır (Sabah Gazetesi, 2006). Bu anlaşmanın şartları şu şekildedir; Ukrayna, Kazakistan ve Türkmenistan'dan alacağı 1000 m³ doğal gaz için 95 dolar ödeyecektir. Ukrayna yıllık tüketimi olan 58 milyar m³ doğal gazın önemli bir bölümü olan 40 milyar m³'lük kısmını bu iki ülkeden alacaktır. Bu iki ülkeden sağlanacak gazın Ukrayna'ya akışı Rusya tarafından engellenmeyecektir. Ukrayna iç tüketimi için yetmeyen geride kalan 18 milyar m³ gazı genelde kendi kaynaklarından, bunun da yetmemesi durumunda ise 230 dolar fiyatla Rusya'dan ek olarak temin edebilecektir. Bu krizden önce Ukrayna 1000 m³ doğal gaz için 50 dolar ödemekteyken krizin ardından 230 dolara kadar yükselen fiyatı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu kriz sonrasında Rusya hem ekonomik hem de siyasi bir zafer kazanmıştır demek yanlış olmayacaktır (Erkan 2014: 108).

Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan krizin adı her ne kadar enerji krizi ya da doğal gaz kaynaklı kriz olarak anılsa da aslında yaşanan durumun çok daha karmaşık olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifade ile sorunu sadece ekonomik parametreler ışığında cevaplamaya çalışmak yetersiz olacaktır. Krizin arkasında yatan ana sebeplerden biri de Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan siyasal sorunlardır. Özellikle daha önce bahsedildiği üzere; Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim sürecinden ötürü Rusya, Ukrayna'ya eski Sovyetlerden kalan alışkanlıkla 'Büyük Ağabey' olarak kendini siyasi alanda yeniden hatırlatma ihtiyacı duymuştur. Bu hatırlatmayı da güçlü olduğu bir alan olan doğal gaz üzerinden yapmayı tercih etmiştir. Doğal gaz üzerinden yaşanan bu sorun sadece Ukrayna'yı etkilemekle kalmamış, Avrupa ülkeleri için de enerji arz güvenliğinin ne kadar önemli olduğu gerçeğinin bir kez daha anlaşılmasına neden olmuştur (Erbil 2010: 157).

Rusya ile Ukrayna arasında 2009 yılı başında yeni bir doğal gaz krizi baş göstermiştir. Kriz, Rusya'nın Ukrayna'dan doğal gaz için ödemesini istediği fiyat konusunda çıkan anlaşmazlığa, Ukrayna'nın eski borçlarını ödeyememesinin de eklenmesiyle ortaya çıkmıştır (Yorkan, 2009). 2009 krizinde Rusya, Ukrayna'dan alacağı olan 2 milyar doları talep ettiğini ancak Ukrayna'nın bu ödemeyi yapmadığını belirtmiş ve Kiev yönetimini suçlamıştır. Aynı zamanda kriz süresi boyunca günde ortalama 120 milyon dolar zarara uğradığını belirtmiştir. Ukrayna ise Rusya'ya 2 milyar dolarlık miktarı o an için ödeyemeyeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine Rusya, Ukrayna'ya indirimli fiyattan doğal gaz vermektен vazgeçtiğini deklare etmiştir. Rusya yeni fiyatı 418 dolara yükseltmiştir. Bu karara Ukrayna'nın tepkisi, Avrupa'ya olan gaz sevkiyatını durdurduğunu açıklaması olmuştur. Avrupa'ya giden vanaların Ukrayna tarafından kapatılmasının akabinde Rusya da Ukrayna'nın gaz çaldığını öne sürerek Ukrayna'ya yolladığı gaz sevkiyatını durdurmuştur. Rusya tarafından Ukrayna'nın çaldığı gazın bedelinin 614 milyon dolar olduğu iddia edilmiştir (Erbil 2010: 160). Kriz bu şekilde günlerce devam etmiştir.

Ukrayna hattı vasıtasıyla gerçekleştirilen doğal gaz akışının denetlenmesi için uluslararası bir kontrol mekanizmasının kurulmasının sağlayan protokol 10 Ocak 2009'da Rusya ve Ukrayna arasında imzalanmıştır. Bu protokol iki taraf arasındaki sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Ukrayna, Rusya'ya hiçbir borcu olmadığını belirtirken, Rusya Ukrayna'nın 1 Ocak 2009 tarihi itibari ile çaldığını iddia ettiği gazın karşılığı olan

614 milyon dolarlık borcunu ödemediğini açıklamıştır. Bunun yanı sıra Rusya, Ukrayna'nın doğal gaz akışı başlamasına rağmen gaz akışını Avrupa'ya iletmediğini iddia etmiştir. Karşılıklı anlaşmazlıklar derinleştikçe Ukrayna AB ülkelerinin de taraf olduğu yeni bir protokolün imzalanmasını talep etmiştir. Bu süreç boyunca Türkiye görüşmelerde yer alarak sorunun çözümüne katkıda bulunmak amacıyla arabuluculuk yapmıştır (Hürriyet Gazetesi, 2009).

Rusya-Ukrayna arasında yaşanan anlaşmazlık, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin AB ülkelerinin her iki tarafa tazminat davası açmalarını önermesiyle birlikte sonlanarak her iki tarafın masaya oturmasıyla neticeye varmıştır. 17 Ocak 2009 tarihinde taraflar Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev tarafından doğal gaz zirvesine davet edilirken Türkiye'den Enerji Bakanı'nın katıldığı toplantıya farklı ülkeler Devlet Başkanı, Başbakan veya Bakan düzeyinde katılmıştır. Ukrayna Başbakanı Yuliya Timoşenko toplantıdan önce ve sonra Moskova'ya gelmiş ve Başbakan Vladimir Putin ile görüşerek problemin sonlanmasını sağlayan anlaşmayı imzalamışlardır (Oğan, 2009).

Yaşanan bu krizin arka planına bakıldığında yalnızca doğal gaza ilişkin nedenleri görmek yeterli olmayacaktır. İki ülke arasındaki gerilimlerde siyasi anlaşmazlıkların etkisinin de yadsınamaz bir gerçek olduğu söylenebilir. 2009 gaz krizinden kısa bir süre önce, 8 Ağustos 2008'de, Rusya'nın Gürcistan'ın Osetya (Erkan 2016: 41) bölgesine müdahale etmesine ve yine Kiev yönetiminin Rusya'nın Osetya'ya asker çıkarmasına karşı çıkması, Ukrayna ve Rusya'nın yeniden karşı karşıya gelmesine neden olmuştur (Sevim 2014: 6). 8 Ağustos'ta başlayan Gürcistan-Rusya çatışması 5 gün sürmüş ve Avrupalı devletlerin araya girmesiyle iki ülke arasında ateşkes imzalanmıştır. Ateşkesi takip eden süreçte 26 Ağustos 2008 tarihinde Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıyan ilk ülke Rusya olmuştur. Bu çatışma sürecinde Rusya Gürcistan'a verdiği elektriği kesmiş ve bu konuda ciddi sıkıntıya düşen Gürcistan Türkiye'den elektrik talebinde bulunmuştur. Türkiye de bu talebe karşılık Gürcistan'a elektrik desteği vermiştir (Milliyet Gazetesi, 2008). Ukrayna ise Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımayacağı görüşünü her dönem ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere; Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizleri sadece bir enerji ya da ekonomi krizi değildir. Daha derine inildiğinde Rusya'nın küresel siyasi nedenlerle Ukrayna ile kriz yaşadığı söylenebilir. Rusya-Batı ile siyasi güç mücadelesini bir süre için Ukrayna üzerinden sürdürmüştür. Yaşanan doğal gaz krizleri, Avrupa ülkelerinin kendilerini enerji alanında yeniden değerlendirmelerine yol açmıştır. Özellikle enerji arz güvenliği konusunun oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır. 2006 ve 2009 doğal gaz krizlerinden etkilenen ülkeler, transit ülke olarak Ukrayna, kaynak ülke olarak da Rusya hakkında güven bunalımı yaşamışlardır. Yine bu krizler Rusya'nın elindeki enerji kaynakları kartını diplomatik bir baskı aracı olarak kullanıp sonuç alabileceğini göstermiştir.

Türkiye'nin 2006 ve 2009 yıllarında yaşanan bu krizlerdeki enerji diplomasisine değinmeden önce kısaca enerjide alanındaki konumunu değerlendirmek uygun olacaktır.

Türkiye'nin Dışa Bağımlılık Sorunu

Türkiye, doğal yapısı ve jeopolitiği gibi nedenlere bağlı olarak fosil yakıt rezervleri bakımından kendine yetemeyen ve bu alanda önemli ölçüde ithalat yapan bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır (İlter vd. 2017: 187). Enerji alanında öne çıkan doğal gaz ve petrolün Türkiye'deki üretiminin azlığı ve özellikle küresel boyutta petrol kaynaklarının

tükenmesi ile ilgili yapılan değerlendirmeler, Türkiye'nin dışa bağımlılık konusuna daha fazla eğilmesini gerektirmektedir (Bilginlioğlu vd. 2012, 4395).

Türkiye'nin enerji alanında büyük ölçüde dışa bağımlı bir ülke olduğu dikkate alındığında, Türkiye açısından enerji arz güvenliği konusunun ne kadar önemli olduğu da ortaya çıkmaktadır (Selçuk 2010: 56). Enerji arz güvenliği konusunun öne çıkmasındaki bir başka etken ise Türkiye'nin coğrafi konumu gereği (Güneş vd. 2018: 46), enerji kaynakları bakımından ihracatçı konumunda bulunan doğu ülkeleri ile enerji talebi yüksek Batı ülkeleri arasında bir koridor ülke konumunda bulunmasıdır (Demir 2010: 169). Türkiye'nin enerji koridoru olmasından hareketle hem kendi enerji güvenliğini sağlamak hem de uluslararası sistem içerisinde daha etkin olmak adına birçok enerji projesine dâhil olma konusunda ciddi bir irade göstermektedir (Özev 2017: 99). Bu noktada, Türkiye'nin enerji diplomasisinde oluşturulacak çok yönlü politikalar enerji güvenliği sorunsalının çözümüne destek olabilecektir. Üstelik çeşitli enerji hatlarının geçeceği bir ülke olarak bölgede önemli bir geçiş ülkesi olma pozisyonunu güçlendirebilecektir (APEREC, 2007).

Türkiye'nin enerji politikalarının kapsamı, yakın coğrafyasında yaşanan siyasi gelişmelerden etkilenmektedir. Özellikle Orta Doğu ve Hazar Bölgesi'nde meydana gelen ve bölgesel istikrarı olumsuz etkileyen olaylar karşısında enerji arz güvenliği açısından sorunların yaşanmaması için ulusal enerji şirketlerinin, bu bölgelerde daha etkin olabilmesi açısından gerekli önlemlerin alınması da oldukça önemli olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Dolayısıyla hem Türkiye hem AB ülkeleri açısından, Türkiye'nin güvenilir güzergâh olarak konumunu koruması enerji güvenliğinin sağlanmasına önemli katkılar sunabilecektir.

2006 ve 2009 Doğal Gaz Krizlerinde Türkiye'nin Tutumu

2006 ve 2009 yıllarında Rusya-Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizlerini Türkiye'nin enerji diplomasi faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde; ilk olarak Türkiye'nin diğer Avrupa ülkeleri kadar olumsuz etkilere maruz kalmadığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin Rusya'dan Mavi Akım üzerinden doğrudan doğal gaz tedarik ediyor olması ve bu hattan alınan gaz miktarının yüzde 20 oranında arttırılması ile bu krizlerin etkileri azaltılmıştır. Türkiye bu anlamda enerji diplomasisini güvenli hat üzerinden daha fazla gaz tedariki yoluyla krizin olumsuz etkilerinden uzak kalma üzerine kurguladığı söylenebilir. Yine Türkiye'nin enerji diplomasisi için önemli bir unsur olan boru hattı güzergâhlarının (Triantaphyllou vd. 2010: 56) öne çıkması Türkiye açısından kazanca dönüşebilecek bir ortam yaratmıştır.

2006 ve 2009 doğal gaz krizleri, Rusya'nın kaynak ülke olarak yaşattığı güven bunalımı, Avrupa ülkeleri için alternatif nakil hatlarının önemini ortaya koymuştur. Türkiye'nin önemli bir konumda bulunduğu Nabucco Projesi'nin önemi de AB açısından daha da artmıştır (Ersöz 2009: 4). Ukrayna-Rusya gerilimlerinden olumsuz etkilenen AB ülkeleri için Türkiye, alternatif bir transit ülke olarak ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin enerji diplomasisinin temelini oluşturan, enerji arz eden coğrafyalar ile enerji talebi yüksek ülkeler arasında önemli bir güzergâh olarak konumlanarak enerji merkezi olma stratejisi bu kriz süreçlerinde de öne çıkmıştır. Bu sayede iki taraf arasında köprü konumunu kullanarak enerji ihtiyacını da en uygun koşullarda karşılamaya çalışmaktadır.

Sonuç

Doğal gaz ve petrolün dünya üzerindeki dağılımına bakıldığında; arz eden ülkelerin, büyük ölçüde Doğu'da, buna karşılık talep eden ülkelerin ise daha çok Batı'da yoğunlaştığı, diğer yandan özellikle AB ülkeleri ile Türkiye'ye enerji ihraç eden kaynak ülkelerin başında da Rusya'nın geldiği görülmektedir. Rusya'nın bu imkân ve konumunu Avrupa başta olmak üzere Batı ile arasındaki ilişkilerde zaman zaman kullanma eğilimine girdiği görülmektedir. Bu da doğal gazı ve daha geniş anlamda enerji kaynaklarını, devletler arası ilişkilerin bir aracı haline getirmektedir.

Bu hususta, doğal gaz ve petrolün dünya coğrafyasındaki dağılımının ortaya çıkardığı sorunlardan bir tanesi de, bu kaynakların güvenli bir şekilde temin edilmesi noktasında kendini göstermektedir. Bu nedenle, enerji güvenliği, özellikle enerjide ithal kaynaklara bağımlı olan ülkelerin katkısıyla, son yıllarda dünya enerji politikalarının en öncelikli konuları arasına girmiştir. Enerjinin uygun fiyatla, yeterli miktarda ve istenen zamanda elde edilebilmesi şeklinde tanımlanan enerji güvenliği, bu ülkelerin dış politikalarının önemli ve sürekli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Çünkü ekonomik gelişmelerinin ortaya çıkardığı artan enerji talebini ithalat yoluyla karşılayabilen ülkeler için enerjinin güvenli bir şekilde temini giderek artan bir etki ve ölçüde bir ulusal güvenlik sorununu da ifade etmektedir.

Avrupa Birliği, ihtiyacı olan enerji kaynaklarının büyük bir kısmını ithal etmek durumundadır. ABD'nin Orta Doğu'daki kaynaklara Rusya'nın da Hazar Bölgesi kaynaklarına hâkim olan pozisyonları, Avrupa'nın enerji güvenliğini ciddi boyutta tehdit eder hale gelmiştir. Genişleme sürecindeki AB'nin ihtiyacı olan doğal gazın neredeyse üçte birini Rusya tedarik etmektedir. Bu durum uluslararası siyasi yapı içerisinde Rusya'nın elini AB karşısında güçlendirmektedir. Enerji diplomasisini bağımlılık yaratmak suretiyle siyasi nüfuz elde etme üzerine planlayan ve enerjinin süper gücü olmayı hedefleyen Rusya, bu hedefe ulaşmakta ne kadar kararlı olduğunu geçmişte yaşanan Ukrayna krizleri ile göstermiştir. Rusya'nın Avrupa'ya yolladığı gazın yaklaşık üçte ikisinin Ukrayna sınırları içerisinde geçiyor olması bu krizlerde etkili olmuş, Rusya ve Batı arasında sıkışan Ukrayna o dönem Rusya'nın sert yüzüyle karşılaşmıştır.

Enerji konusunda Rusya ile Batı arasında yaşanan enerji kaynaklı bu gerilimler Avrupa başta olmak üzere çok geniş bir bölgeyi etkilemektedir. Özellikle Ukrayna üzerinden yaşanan krizlerde bu durum açık bir şekilde görülmüştür. Bu noktada Türkiye enerji diplomasisini, Türkiye üzerinden geçecek boru hatları güzergâhının daha güvenli olduğu fikri üzerine inşa ederek bu yolun Avrupa için önemli bir alternatif olabileceğini göstermiştir. Bir başka deyişle, enerji güvenliği konusundaki mevcut durumu hem Avrupa hem de kendi lehine çevirebilecek bir yaklaşım ve strateji önermiştir. Bir başka deyişle, Türkiye, Batı ile Rusya arasında yaşanan ve gelecekte de ortaya çıkabilecek enerji güvenliği kaynaklı sorunlarda gerilimleri azaltıcı rol oynayabileceğini söylemiş, politika ve proje düzeylerinde açıkça ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- ALKAN, M. Nail (2015). "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi". *Karadeniz Araştırmaları*. XLIV: 215-227.
- AYANLAR, Ayça (2014). *The EU's Security of Energy Supply and Turkey's Accession: Turkey's Role as a Potential Energy Hub for The EU*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- BAKIR, Adnan (2016). *Avrupa Birliği Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye'nin Yeri ve Önemi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyaş Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BAŞKAN, Deniz (2008). *Security of The Energy Supply of The EU: A Breaking Point in Integration?*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BİLENER, Tolga (2007). "Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar". *Karadeniz Araştırmaları*. XIII: 115-132.
- BİLGİNLIOĞLU, M. Ali - Cüneyt DUMRUL (2012). "Türk Ekonomisinin Enerji Bağımlılığı Üzerine Bir Eş-Bütünleşme Analizi". *Journal of Yasar University*. XXVI/7: 4392-4414.
- BİNGÖL, Oktay (2014). "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülerini". *Karadeniz Araştırmaları*. XLI: 15-38.
- BOZKURT, Saynur Giray (2006). "Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler-Kırgızistan Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi*. I: 118-138.
- BREMMER, Ian (2009). "State Capitalism Comes of Age: The End of Free Market?". *Foreign Affairs*. LXXXVIII/3: 40-55.
- CHERP, Aleh - Jessica JEWELL (2014). "The Concept of Energy Security: Beyond the four As". *Energy Policy*. LXXV: 415-421.
- CORRELJE, Aad - Cobyvan der LINDE (2006). "Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective". *Energy Policy*. XXXIV: 532-543.
- ÇALIŞKAN, Şadan (2009). "Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılık ve Enerji Arz Güvenliği Sorunu". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. XXV: 297-310.
- DAĞCI, Kenan ve Efe ÇAMAN (2013). "Enerji Politikaları ve Enerji Güvenliği Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası". *OAKA*. VII/16: 21-48.
- DAĞDEMİR, Elif U.(2007). "Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği İçin Dış Enerji Politikası Arayışları". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. VIII/1: 247-268.
- DIMITROVA, Antoaneta - Rilka DRAGNEVA (2009). "Constraining External Governance: Interdependence with Russia and the CIS as Limits to the EU's Rule Transfer in the Ukraine". *Journal of European Public Policy*. XVI/6: 853-872.
- ERBİL, Yazgan (2010). *Rusya-Ukrayna Doğal Gaz Krizi ve Enerji Güvenliği*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ERKAN, Anıl Çağlar (2014). "Küresel Doğal Gaz Krizlerine Karşı Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması ve Enerji Arz Güvenliği İçin Kriz Yönetimi". *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. VII: 87-110.
- ERKAN, Süleyman (2016). "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. XVII: 41-64.
- ESEN, Bora (2011). "Ukrayna Ülke Raporu". *T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Raporu*. Ankara.
- KARAGÖL, Erdal T. - Salihe KAYA (2014). "Enerji Arz Güvenliği ve Güney Gaz Koridoru (GGK)". *SETA Analiz*. CVIII.

- KLARE, Michael T. (2008). *Rising Powers, Shrinking Planet The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.
- LARSSON, Robert L. (2007). *Tackling Dependency: The EU and its Energy Security Challenges*. Stockholm: FOI Swedish Research Agency Defence Analysis.
- MOHAPATRA, Nalin Kumar (2013). "Energy Security and Russia's Foreign Policy". *CRP Working Paper*. England: Cambridge University Press. 11.
- PAMİR, A. Necdet (2007). "Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye". *Stratejik Analiz*. VI/83: 3-22.
- PROEDROU, Filippou (2018). "Russian Energy Policy and Structural Power in Europe". *Europe-Asia Studies*. LXX/1: 75-89.
- ROMANOVA, Tatiana (2008a). "The Russian Perspective on the Energy Dialogue". *Journal of Contemporary European Studies*, XVI/2: 219-230.
- ROMANOVA, Tatiana (2008b). "Energy Dialogue from Strategic Partnership to the Regional Level of the Northern Dimension". *The EU-Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*. (der. Pami Aalto). Hampshire: Ashgate Publishing Co.: 63-91.
- SALTIK, Hacer Hilal (2015). *Enerji Arz Güvenliği ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SEMERCİOĞLU, Harun (2016). "Ukrayna Krizi Bağlamında AB-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politikası". *EUL Journal of Social Sciences*. VII/2: 188-202.
- SEVİM, Tuğçe Varol (2014). "Ukrayna'nın Yönetemediği Enerji Politikası ve Bugünkü Sonuçları". *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Özel Raporu*. No.19. Ankara.
- SMITH, Keith C. (2008). *Russia and European Energy Security: Divide and Dominate*. Washington: The CSIS Press.
- STERN, Andy (2001). *Dünden Bugüne Petrol Savaşları: Hırs, Rekabet, Şiddet*. (çev. Sabri Kalıç). İstanbul: Neden Kitap Yayınevi.
- ŞÖHRET, Mesut (2015). *Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- TRIANANTAPHYLLOU, Dimitrios - Eleni FOTIOU (2010). "The EU and Turkey in Energy Diplomacy". *Insight Turkey*. XII/3: 55-61.
- UMBACH, Frank (2010). "Global Energy Security and the Implications for the EU". *Energy Policy*. XXVIII/3: 1229-1240.
- YERGIN, Daniel (1991). *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*. Newyork: Simon & Schuster Press.
- ZHUSSIPBEK, Galym (2011). "Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi". *Uluslararası Hukuk ve Politika*. VII/25: 47-85.

İnternet Kaynakları

- AYDİLEK, Olcay (2006). "Üç Günlük Gazımız Var". *Sabah Gazetesi*. (Erişim Tarihi: 21.12.2018).
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/01/03/eko101.html>

- BILDT, Carl (2015). *Russia, the European Union and the Eastern Partnership*. ECFR Riga Series. (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
https://www.ecfr.eu/page/-/Riga_papers_Carl_Bildt.pdf
- DEMİR, Esra (2003). “Enerji Şartı Anlaşması”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. (Erişim Tarihi: 03.02.2019).
<http://www.mfa.gov.tr/enerji-sarti-anlasmasi.tr.mfa>
- DIXIGROUP (2016). *Energy Diplomacy: International Models for Ukraine*. (Erişim Tarihi: 17.03.2019).
http://dixigroup.org/storage/files/2016-09-15/web_energy_diplomacy_dixi_2016_en-1.pdf
- ENERGY CHARTER SECRETARIAT (2015). *International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries*. (Erişim Tarihi: 15.03.2019).
https://energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf
- GRANT, Charles - Katinka BARYSCH (2003). “The EU-Russia Energy Dialogue”. *Centre for European Reform Briefing Note*. (Erişim Tarihi: 10.12.2018).
http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf
- Hürriyet Gazetesi* (2013). “Tarihi Anlaşma İmzalandı”. (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/25382807.asp>
- KALEAĞASI, Bahadır. “AB-Rusya İlişkileri”. (Erişim Tarihi: 10.03.2019).
<http://www.gundem.be/tr/avrupa-birligi/ab-ve-rusya-iliskileri>
- Milliyet Gazetesi* (2008). “Türkiye, Tiflis’e Elektrik Verdi”. (Erişim Tarihi: 02.03.2019).
<http://www.milliyet.com.tr/turkiye--tiflis-e--font-color--red--elektrik--font--verdi/dunya/haberdetay/09.08.2008/976438/default.htm>
- OĞAN, Sinan (2009). “Rusya-Ukrayna Doğal Gaz Krizi ve Çıkarılacak Dersler”. (Erişim Tarihi: 04.12.2018).
<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/423-rusya-ukrayna-dogalgaz-krizi-ve-cikarilacak-dersler>
- Sabah Gazetesi* (2006). “Doğal Gaz Krizi Hükümet Düşürdü”. (Erişim Tarihi: 22.03.2019).
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/01/11/dun105.html>
- SANDIKLI, Atilla - Elnur İSMAYILOV (2015). “Ukrayna Krizi’nin Bölgesel Güvenliğe Etkileri ve Türkiye”. *Silahlı Kuvvetler Küresel, Bölgesel, Ulusal Güvenlik ve Türkiye Paneli*. (Erişim Tarihi: 15.04.2019).
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-2015112633ukrayna_krizi.pdf
- TAŞTAN, Vahap (2013). “Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama”. (Erişim Tarihi: 07.12.2018).

<http://politikaakademisi.org/2013/11/15/guney-gaz-koridoru-yeni-enerji-duzeninde-avrupa-enerji-guvenligi-rusya-turkiye-ve-guney-kafkasya-uzerine-oyun-teorik-uygulama/>

YORKAN, Arzu (2009). "Ukrayna-Rusya Doğal Gaz Krizi: Avrupa ve Türkiye Zor Günler Geçiriyor". (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1008/ukraynarusya_dogal_gaz_krizi_avrupa_ve_turkiye_zor_gunler_geciryor

